

ŞANLIURFA'YI GEZELİM

başlar ve daha sonra bu eserler Şehit Nusret İlkokulu'na taşınır. Mevcut müzemizin 1965 yılında temeli atılır ve 1969 yılında ziyarete açılır.

Şanlıurfa Müzesi

Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi sahip olduğu 74.000 eser sayısı ile Türkiye'nin 5. büyük müzesidir. Paleolitik dönemden günümüze değin birçok eseri Şanlıurfa Müzesi'nde görmek mümkündür. **"12.000 Yıllık Dünyanın En Eski Heykeli: Balıklıgöl Heykeli"** müzimizde sergilenmektedir.

Şanlıurfa, il genelinde yapılan arkeolojik kazı sayısı ile Türkiye'nin en çok kazı yapılan ilidir. Bu bağlamda kent merkezi ve iki ilçe merkezi kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Yani Şanlıurfa adeta **"Açık Hava Müzesi"**'dir.

mimarisinin kaynaştığı bir özelliğe sahip olan ve oldukça geniş bir alana yayılan konak, haremlik ve selamlık bölümlerinden meydana gelmiştir. 1940'lı yıllarda Halk Tiyatrosu bu binada gösteriler yapmıştır. Konak, Şanlıurfa Valiliği tarafından onarılmış ve 11 Nisan 2009'da **"Şanlıurfa Kurtuluş Müzesi"** olarak hizmete sunulmuştur. Ayrıca Konağın bir bölümü, Devlet Türk Halk Müziği Korosu'na tahsis edilmiştir.

Mahmud Nedim Konagi

FIRFIRLI CAMİİ (ON İKİ HAVARİ KİLİSESİ AZİZ HAVARİLER KİLİSESİ)

Vali Fuat Bey Caddesi'nde (Büyükyol) bulunan ve kilise olarak inşa edilen yapı, Oniki Havarî Kilisesi olarak ta kayıtlara geçmiştir. Osmanlı Döneminde yapı üzerinde rüzgârgülü benzeri materyaller olduğundan halk arasında **"Firfirli Kilise"** olarak isimlendirilmiştir. Kaynaklara göre Hristiyanlık açısından büyük önem taşıyan ve Van bölgesindeki Varak Manastırında bulunan **"Varak Haçı"** 1092 yılında Urfa'ya getirilerek bu kiliseye konulmuştur. Caminin mihrabı üzerindeki

Firfirli Camii İçten Görünüm

Camiye çevrilirken özel bir isim kullanılmamış üzerine konulan rüzgârgülünden dolayı Urfa Şivesi ile “Fırırılı Cami” ismi kullanılmıştır. Yapının dikkat çeken yönlerinden birisi de yarım sütunlar ile dış cephelerdeki taş duvarda bulunan bezemelerdir.

SELAHADDİN EYYUBİ CAMİİ (AZİZ JOHANNES PRODRAMOS ADDAİ KİLİSESİ)

Yapı, Vali Fuat Bey Caddesi’nde (Büyükyol) bulunmaktadır. 457 yılında Piskopos Nona tarafından yaptırılan Vaftizci Yahya Kilisesi’nin üzerine 19.yy başlarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Dönemi ve bölgedeki en büyük kilise olması dolayısıyla katedral olarak da adlandırılmıştır. Yapı uzun yıllar harap durumda kalmış ve bir ara elektrik santrali olarak kullanılmıştır. 28 Mayıs 1993’te onarımı yapılarak cami olarak ibadete açılmıştır. Caminin girişi batı yönünde olup, son cemaat yeri de daha önceki kilisenin narteksidir(giriş bölümü) yararlanılarak

kabartmaları bulunmaktadır. İlk kilisenin Selahaddin Eyyubi tarafından bir dönem cami olarak kullanılmasından dolayı yapı camiye dönüştürüldüğünde aynı isimle anılmıştır. Cami, 2010-2011 yılında, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

KÜÇÜK HACI MUSTAFA HACIKAMİLOĞLU KONAĞI (CEVAHİR KONUKEVİ)

Vali Fuat Caddesi (Büyükyol)’nin, Halil-ür Rahman Gölü’ne yakın kesiminde, Selahaddin-i Eyyubi Camii’nin karşısındadır. Bu tarihi konak, 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Haremlik ve selamlık olmak üzere iki bölümü vardır. İnşa malzemesi kesme taştır. Küçük Hacı Mustafa Hacıkâmioloğlu Konağı olarak da bilinen bu konak, emekli valilerden Cemal Mirkelamoğlu’nun varisleri temsilen sağladığı maddi ve manevi destek sonucunda Şanlıurfa Valiliğince İl Özel İdaresi adına 1991 yılında satın alınarak restore edilmiştir. Konak günümüzde sıra gecelerin düzenlendiği bir konuk evi olarak kullanılmaktadır.

Cevahir Konağı

HALEPLİBAHÇE MOZAIKLERİ

Halil ür-Rahman Gölü (Balıklıgöl) çevresindeki Halepli Bahçede, 2007 yılında yapılan kazılarda, günümüzden 3.000 yıl önce Ege-den, Karadeniz’e ve Anadolu’nun içlerine uzanan kültür havzasında, erkek egemenliğine karşı savaşan Amazon kadınlarının av sahnesi mozaiki bulundu. Mozaiklerin ilk tespiti Yrd.Doç.Dr Bahattin ÇELİK ve Arkeolog Ali UYGUN tarafından yapıldı.

Savaşçı Amazon Kraliçesi Penthesilea

Bahçe Mozaiklerinin mozaik tekniği, sanatı ve 4 m² ebadında Fırat Nehri'nin orijinal taşlarından yapılması ve benzeri özelliklerinden dolayı, dünyanın en kıymetli mozaïği olarak tanınmaktadır.

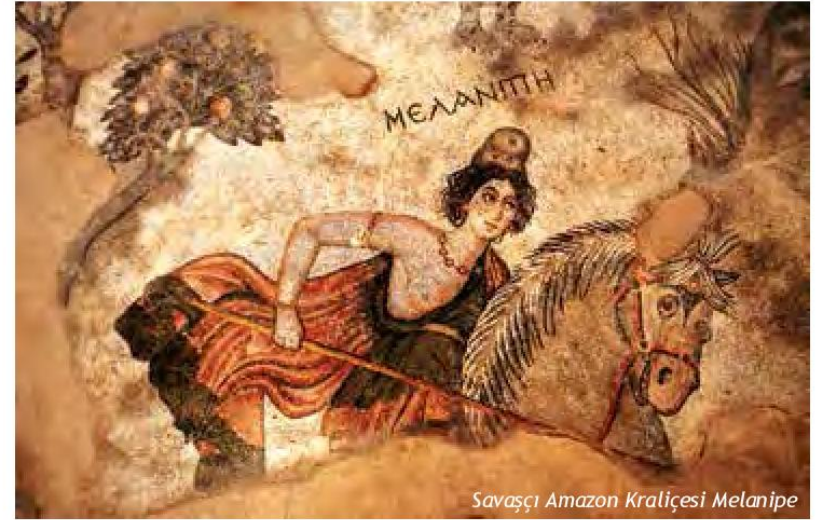
Savaşçı Amazon Kraliçesi Antiope

Halepli Bahçe'de Şanlıurfa Valiliği imkânlarıyla Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Başkanlığında ve arkeologlarımızın nezaretinde, ilk etapta 100 m²'lik mozaik gün ışığına çıkarılmıştır. Av sahnesi mozaïğinin kenar bordürlerinde, geometrik motifler, bitki desenleri, güvercin, kanatsız eros, sincap, ördek, keklik, ceylan ve tazi figürlerine yer verilmiştir. Mozaïği çevreleyen bordürün köşelerinde ise "Edessa Güzeli" diye kamuoyuna yansıyan, mask dışında, ana sahnede dört amazon kraliçesi Hippolyte (Hipplüte), Antiope, Melanipe (Melanipe) ve Penthesilea (Pentesileya) savaşçı amazon kadınlarına özgü giysileriyle, tek göğüslü olarak at üstündeki av sahneleri tasvir edilip Grekçe isimlerine yer verilmiştir.

Haleplibahçe'de yapılan kazı çalışmaları sonucu farklı mozaikler de ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında en önemlilerinden

Savaşçı Amazon Kraliçesi Hippolyte

Savaşçı Amazon Kraliçesi Melanipe

liklerinden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı Haleplibah ede biri kapalı diğeri açık alan müzesi olmak üzere iki adet müze yapılmasına karar vermiştir. Yeni şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve mozaikler için açık hava müzesi olarak tasarlanan Edessa Mozaik Müzesi'nin yapımı devam etmektedir.

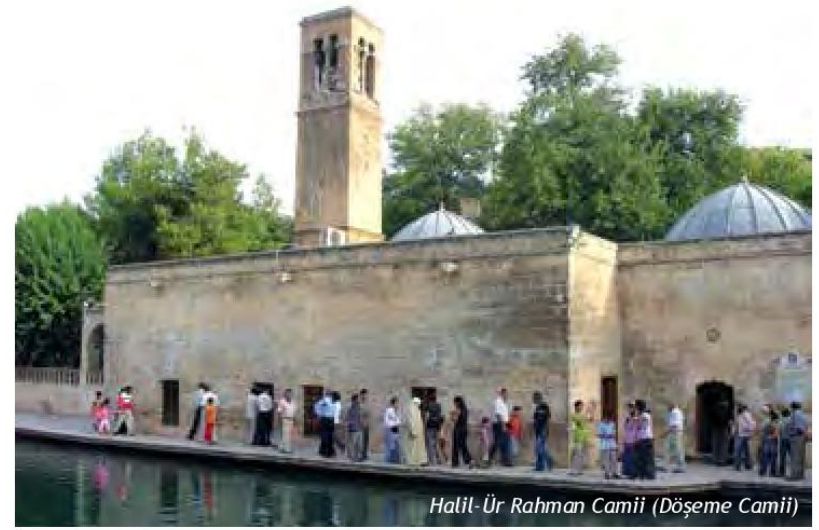
Roma Hamamı

HALİL- R RAHMAN GÖLÜ (BALIKLI G L) (ATEşİN SERİN VE SELAMET OLDUğU YER)

Urfa Kalesi'nin kuzeyinde bulunan Halil- r Rahman Gölü((-Balıklıgöl) Hz. İbrahim için ‐ateşin serin ve selamet olduğu‐ mek ndır. Kutsal kitaplara göre; M. . 2.000 yıllarında Urfa'da yaşayan Nemrud Bin Ken'an'ın ilahlığını reddeden ve akıl yoluyla Rabbini bulan ilk insan Hz. İbrahim, Nemrud ve ahalisinin tapındığı putları kırınca ateşe atılmasına karar verilmiş, Mucize-i İbrahim bu mek nda gerçekleşmiş ve mek n g l bahçesine dönüşmüştür. Bu inanış semavi dinlerce ve nesilden nesile aktarılan halk hafızasındaki bilgilerce de kabul edilmektedir.

mektedir. 504 tarihinde Rahip Urbisus tarafından Hz. İsa Peygamber'in annesi Hz. Meryem adına bir kilise inşa ettirilmiştir.

Halil- r Rahman Camii (Döşeme Camii)

Meryem Ana Kilisesi olarak kayıtlara geçen bu kilise, Abbasi Halifesi Me'mun döneminde(813-833), camiye dönüştürülmüştür. Minare, Selahattin Eyyubi'nin Yeğeni El Melik' l Eşref Muzafferr ddin Musa tarafından 1211-1212 yıllarında onarılmıştır. Yapı, Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566) döneminde restore edilmiştir. 1810 yılında yapı kapsamlı bir onarım görmüştür. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde bu camiden ‐İbrahim Halil Tekkesi‐ olarak bahsetmektedir.

RIZVANIYE CAMİİ ve MEDRESESİ

Halil- r Rahman Gölü (Balıklıgöl)'n n kuzey kenarında bulunan cami, 1736 (Hicri.1149) yılında Rakka Valisi Rıdvan Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mihraba paralel ve üç kubbeli olarak

releri ile oldukça aydınlıktır. Süsleme olarak yapının en ilginç kısmı giriş kapısıdır. Ahşap kapı, çivi kullanılmadan geçme ve kakma tekniğiyle yapılmıştır. Kapı üzerinde zengin bitkisel ve geometrik desenler bulunmaktadır.

AYNZELİHA GÖLÜ (ANZILHA GÖLÜ)

Halil-ür Rahman Gölü'nün hemen güneyinde, Urfa Kalesinin önünde yer almakta olup, 150m2 alanı bulunan bir göldür. Bu göldeki balıklar, mekânın kutsal olduğuna inanıldığından yenmez. Rivayetlere göre, Hz İbrahim ateşe atılacağı zaman, Nemrut'un kızı Zeliha, Hz. İbrahim'in dinine iman ettiğini söyleyince, babası tarafından ateşe atılır. Zeliha yanarak can verir. Daha sonra, Zeliha'nın düştüğü yerde bir göl oluşur. Bu göle de Aynzeliha (Zeliha Gölü veya Pınarı) adı verilir.

Aynzeliha Gölü

URFA KALESİ

Urfa Kalesi'nin M.Ö. 10.000 yıllarına ait neolitik bir alan üzerine kurulduğu tahmin edilmektedir. Kalenin yanı başında çıkarılan ve Şanlıurfa Müzesinde sergilenen 12.000 yıllık Balıklıgöl Heykeli ve Kale alanı, Balıklıgöl havzasının tarihini gözler önüne sermektedir.

6.yy'ye ait kayıtlarda kaleden bahsedilmemektedir. Kale ile ilgi ilk kayıtlar 11.yy'ye aittir. Buna göre kale 6 yy. ile 11. yy arasında tarihlenebilir. Kale ilgili kabul edilen görüş: M.S. 812-814 yılları arasında Abbasiler döneminde yapıldığıdır. Kalenin üzerindeki korint başlıklı iki sütun Edessa Karalı 9. MANU döneminde, M.S. 240-242 yılları arasında birer anıt sütun olarak yapılmıştır. Doğudaki sütun üzerindeki Süryanice kitabe: "Ben askeri komutan BARŞAMAŞ (Güneşin oğlu)'in oğlu AFTUHA. Bu

dek ile çevrilidir. Ayrıca Aynzeliha Tüneli ile kale ile Aynzeliha Gölü arasında geçit sağlanmıştır.

MEVLİD-İ HALİL (DERGÂH) CAMİİ ve MAĞARASI

(Hz. İbrahim'in Doğduğu Makam)

Mevlid-i Halil Camii, Dergâh Platosu içerisinde, Balıklıgöl civarında yer alır. Mevlid, "kutlu doğum" demektir. Hz. İbrahim Peygamberin yanı başındaki mağarada doğduğuna inanıldığından, camiye Mevlid-i Halil Camii adı verilmiştir. Mevcut kaynaklara göre yapı beş büyük evre geçirmiştir. İlk olarak Seleukoslar döneminde alana, bir putperest tapınağı yapılır. Yahudilik döneminde aynı alanda bir havranın varlığından bahsedilir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde, M.S.150 yılında, aynı alana Hristiyanlar Kilisesi adında bir kilise inşa edilir. Bizans döneminde bu alana Urfa Ayasofyası yapılır. Son olarak; Osmanlı döneminde 1523 tarihinde Muhammed Salih Paşa tarafından aynı alana cami inşa edilmiştir. Halk tarafından Mevlid-i Halil Mağarasından çıkan suyun zemzemden sonra en şifalı su olduğu kabul edilmektedir.

Mevlid-i Halil Mağarası

HÜSEYİNİYE ÇARŞILARI (BAKIRCILAR ÇARŞISI)

Hanlar Bölgesinde yer alan çarşılar, mimari olarak; kuzey güney yönünde birbirine paralel olarak uzanan ve her biri 15'er çapraz tonozla örtülü iki kapalı çarşıdır. Çarşılar, 1887 yılında Har-tavizâde Hüseyin Ferideddin tarafından yaptırılmıştır. Çarşılarda sağlı sollu dükkânların kapılarının üzerinde karşılıklı olarak aydınlatma pencereleri yer alır.

İnşa edildiği yıllarda halı, kilim, keçe ve benzeri yaygıların satıldığı yer olarak kullanılmıştır. Bir ara yemenici Pazarı olarak kullanılmış ve son

1562 yılında inşa edilmiştir. 1740 tarihli Rızvan Ahmet Paşa Vakfiyesi'nde Bezazistan adıyla geçen bu çarşının tamir ettirildiği yazılıdır. Kapalı çarşı şeklindeki

Kazaz Pazarı

Bedesten düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Doğuda Han Önü Çarşısı'na açılan ana kapısı, Sipahi Pazarı'na açılan Batı kapısı, Pamukçu Pazarı'na açılan güney kapısı ve Gümrük Hanı'na açılan kuzey kapısı olmak üzere 4 kapısı bulunmaktadır. Batı kapısının, sipahi pazarındaki bir dükkânın bozulmasıyla açıldığı vakfiyesinden anlaşılar. Çarşıda sağlı sollu iki sıra halinde uzayan dükkânlar bir metre yüksekteyken 1998 yılındaki Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)'nın yaptığı yenileme sırasında yer seviyesine indirilmiştir. Yapı günümüzde yöresel giysi ve aksesuarların satıldığı çarşı olarak kullanılmaktadır. Şanlıurfa Bedesteni Anadolu'da otantik değerini yitirmeyen ender çarşılardandır.

GÜMRÜK HANI

Hanlar Bölgesinde yer alır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1563 yılında Urfa Sancağbeyi Halhalı Behram Paşa tarafından yaptırılmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde

Gümrük Hanı

“Yetmiş Hanı” olarak anılan han, dış cepheleri kaplayan iki renkli kesme taşlardan dolayı “Alaca Han” adıyla da bilinir. Avlusundan Halil-ür Rahman Gölü'nün suyu geçmektedir. İki katlı bu hanın avlusunda çayhaneler bulunmaktadır. Giriş eyvanının üzeri mescit olarak değerlendirilmiştir. 2001 yılında Rızvan ve

kelerin kapatılmasından sonra yapı, cami olarak ibadete açılmıştır. Yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore edilmiştir. Cami kare planlı ve üzeri tek kubbe ile örtülüdür. Yapının batı cephesine bitişik olan çarşı, daha önce kasaplar çarşısı iken yapılan kamulaştırma çalışmalarından sonra hediyelik eşyaların satıldığı bir çarşıya dönüştürülmüştür.

Mevlevihane Camii

HOŞGÖRÜ MEYDANI (ELLİSEKİZ MEYDANI)

Nimetullah Mahallesi'ndeki Osmanlı Dönemine ait dört sokağa açılan tarihi yapıların yoğunlaştığı önemli bir meydandır. Bu meydanın güneyinde Kurtuluş İlköğretim Okulu (Numune Mektebi- 19. yy. sonları), doğusunda Şeyh Saffet Tekkesi(1892), Şeyh Saffet Çeşmesi (1891) ve Muhammet Muhyiddin Türbesi (1795), kuzeyinde Reji Kilisesi (1861), kuzeybatısında ise 15. yy'a ait Nimetullah Caminin yer aldığı bu meydan, bir “Hoşgörü Meydanı” görünümündedir.

1861 yılında inşa edilmiştir. Kilise, Hz. İsa'nın iki havarisinin anısına inşa edildiğinden onların ismini taşımaktadır. Yapı, 1924 yılına yani Urfa Süryanilerinin Halep'e(Suriye) göç edişlerine kadar, aktif olarak kullanılmıştır.

Reji Kilisesi

Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi, 1924 yılında Tekel idaresi tarafından önce tütün fabrikası sonra üzüm deposu olarak kullanılır. Kilise, halk tarafından Tekel kelimesinin Fransızca karşılığı olan Regie (Reji)'den dolayı "Reji Kilisesi" olarak isimlendirilmiştir. Kiliseden çıkarılan yazılı mezar taşları Urfa Müzesi'nde gönderilmiştir. Kilise, Şanlıurfa Valiliği tarafından 1998 yılında restore edilerek, 24 Mayıs 2002 tarihinde "Vali Kemalettin Gazezoglu Kültür Merkezi" olarak hizmete girmiştir. Bugün hala çeşitli sosyal etkinlikler için kullanılmaktadır.

simini oluşturan sokaktır. Batıda Yıldız Meydanı'ndan başlayıp kuzeye doğru devam ettikten sonra doğuya yönelerek Hüseyin Paşa Sokak ile birleşen Yorgancı Sokağının en güzel bölümü, Abdülkadir Hakkâri Evinin ve bir kabaltının yer aldığı bölümdür. Birçok evin restore edildiği bu sokakta bazı evler yöresel kültürün yaşatıldığı birer konukevine dönüştürülmüştür.

batıda Yıldız Meydanı'ndan başlayıp kuzeye doğru devam ettikten sonra doğuya yönelerek Hüseyin Paşa Sokak ile birleşen Yorgancı Sokağının en güzel bölümü, Abdülkadir Hakkari Evi'nin ve burada bir kabaltının yer aldığı orta bölümdür.

Yıldız Sarayı

Bazalt parke döşeli dar sokağın kesme taştan yüksek duvarlarla sınırlandırıldığı bu bölümünde Abdülkadir Hakkâri Evinden sokağa taşan konsol ve gönye çıkımlar kabaltı ile birlikte sokağa güzel bir görünüm kazandırmıştır. Aynı sokakta restore edilerek konukevi fonksiyonu verilen “Yıldız Sarayı Konukevi”, Urfa'da konukevi ve restaurant olarak hizmet veren geleneksel Urfa evlerinin en büyüğüdür.

Ulu Camii saat kulesi

ULU CAMİİ

Cami, şehir merkezinde Divanyolu Caddesinde yer alır. Yapım tarihi belirle-nemeyen, “Kızıl Kilise” olarak adlandırılan eski bir kilisenin yerine inşa edilmiştir. Eski yapıya ait avlu duvarları, sütunlar, sütun başlıkları ve çan kulesi halen mevcuttur. Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Bu yüzden kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. 1170-1175 yıllarında Zengiler tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. İslam fetihlerinden sonra, sü-

tunlarda kullanılan kırmızı mermerler ve kilise ile ilişkisinden dolayı “**Mescid ül- Hamra (Kırmızı Mescit)**” olarak isimlendirilmiştir. Payeler üzerine oturan ve her biri çapraz tonozlarla örülü on dört sivri kemerle avluya açılan cemaat yeri Anadolu'da ilk kez Urfa Ulu Camii'nde bulunmaktadır. Caminin harim kısmında bir kuyu yer alır. Halk arasındaki bir inanışa göre Hz.

Ulu Camii

Minareye, Cumhuriyet döneminde bir saat eklenerek saat kulesine dönüştürülmüştür. Minare, aynı zamanda şehrin ilk ve tek saat kulesi görevini de görmektedir.

KÖY YATI MEKTEBİ

(İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ VE KÜLTÜR BAHÇESİ)

İnşa tarihi bilinmemektedir. İnşası yarım bırakılan bu yapı, 1930 yıllarında Mutasarrıf Münir Bey tarafından tamamlanarak bugünkü halini almıştır. Önceleri Sanayi Mektebinin nakle-

Kültür Bahçesi

dilmesi düşünülmüşse de daha sonra çevre köylerden gelen kız öğrenciler için yatılı okul olarak kullanılmıştır. Kesme taşlardan inşa edilmiş iki katlı U şeklinde bir plana sahiptir. Yapı 1993 yılında Şanlıurfa Valiliğince restore edilmiş ve bir süre Özel İdare binası olarak kullanılmıştır. 2005 yılında İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne devredilmiştir. 4200 m2 lik bir alan sahip olan bu bina ve müştemilatı restore edilmiştir. Yapılan restorasyon çalışmaları sırasında bahçe düzenlemesi yapılarak “Kültür Bahçesi” olarak sosyal etkinliklerin yapılmasına müsait bir duruma getirilmiş, ayrıca bahçe içine Halepli Bahçe Amazon Mozaikleri, Göbeklitepe Stelleri, Edessa Mozaikleri gibi birçok eserin

Nuh Tutarından ve Stenenge'den 7.000, Mısır Piramitlerinden 7.500, Hz.İbrahim'den 8.000, Roma'dan ve Zeugma Mozaiklerinden 10.000 yıl önce Göbeklitepe vardı.

Göbeklitepe

Göbeklitepe'de yapılan kazılarda, yerleşik yaşama geçişle ilgili mevcut bilgileri alt üst edecek buluntular ortaya çıkmıştır. Göbeklitepe, M.Ö. 10.000 yani günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait bir inanç merkezidir. 80 dönümlük alana sahip olan ören yeri, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca 2005 yılında 1. Derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. İnsanoğlu ilk kez, Neolitik Dönemde doğa ile olan ilişkisini kendi lehine çevirerek, avcılık ve toplayıcılık ile birlikte tarıma da yönelmiştir. Yine bu dönemde hayvanların evcilleştirilmesi gerçekleşmiş, ilk dini ve sivil mimari örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

İlk kez 1963 yılında İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin işbirliği ile hazırlanan “**Güneydoğu Anadolu Bölgesi Araştırma Projesi**” çerçevesinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, İstanbul Üniversitesinden Prehistorya Bölüm Başkanı Prof. Dr. Halet ÇAMBEL ve Chicago Üniversitesinden Prof. Dr. Robert BRAIDWOOD tarafından keşfedilmiştir.

Aslan Kabartmalı Stel

1995 yılında Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Arkeolog Harald HAUPTMANN'ın danışmanlığında yüzey araştırmaları yapılmış ve 1996 yılından 2006 yılına kadar Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Arkeolog Klaus Schmidt danışmanlığında kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Göbeklitepe'deki kazı çalışmaları 2007 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararı ile Alman Arkeoloji Enstitüsünden Arkeolog Klaus Schmidt başkanlığında yürütülmektedir.

Göbeklitepe'de ortaya çıkarılan ilginç buluntular arasında çöl varanı, sürüngen kabartmaları, yaban domuzları, turna, leylek, tilki, yılan, akrep, koyun, aslan örümcek ve kafası olmayan insan kabartması, erkeklik organı abartılı olarak tasvir edilmiş

ğarası” ve “Şifalı Kuyu” bulunmaktadır.

Hız. Eyyûb kıssası Urfa’da halk arasında anonimleşmiş bir tarzda ve yazılı kaynaklardan aktarılan rivayetlerde şöyle anlatılır: Cenâb-ı Hakk, Hız. Eyyûb’u peygamberlikle görevlendirir. O’nu ve ailesini maddi ve manevi bakımdan öylesine zenginleştirir ki, O’na birçok evlât verir, malına, davarlarına bereket girer.

Cenâb-ı Hakk, O’nu imtihan için, önce malını ve davarlarını, sonra tüm evlâtlarını elinden alır. O ise “**Veren Allah, alan Allah**” diyerek, isyana, hüzne girmeden haline şükrederek sabreyler. Ağır bir hastalığa tutulur. Her tarafı yara bere içinde kalır. Hız. Eyyûb’u köyden kovarlar. Hanımı **Rahme** onu köyün dışında oldukça uzakta bir mağaraya, yani Şanlıurfa Merkez ilçedeki Eyyûb Peygamber Makamı olarak bilinen ve asırlardır ziyaret edilen “**Çile Mağarası**”na bırakıp köye geri döner.

lah’u Teâla’ya iltica ederek: iyileşmek için dua eder.

Cenâb-ı Hakk, sevgili kulu Hız. Eyyûb’un duasını kabul eder. Topuğunu yere vurma-sını, çıkacak olan su ile yıkanmasını ve bu soğuk suyu içmesini emr eyler. Hız. Eyyûb emr-i ilâhî’yi yerine getirir ve vücudunun hem içini, hem dışını onunla temizler. Böylece hastalıklardan kurtulur. Şifalı Kuyu’nun 150 metre kadar batısındaki kalıntıların altında kayalardan oyulmuş bir hamam olduğu, bu hamamda cüzamlı hastaların ve romatizma hastalıklarının tedavisinin yapıldığı yazılı ve sözlü kaynaklarda belirtilmektedir.

Çile Mağarası Dış Görünüm

Çile Mağarası İç Görünüm

Peygamber'in mücadele ettiği Kral Nemrud'un burayı seyfiye alanı olarak kullandığına inanılır. Bu bölgedeki yapı için, halk arasında "Nemrud'un Tahtı" ya da "Cin Değirmeni" ifadeleri kullanılır. Manastırın kuzeybatısında yer alan anıt mezarda bir kitabe yer alır. Bu kitabenin ilk satırı Grekçe (Eski Yunanca), ikincisi satırı Pamyra Süryanicesi ile yazılmıştır. Yazıt, muhtemelen 2. yüzyılın sonuna veya 3. yüzyılın başlarına aittir. Manastırın da bu tarihlerde yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

Deyr-i Yakub (Yakup Manastırı)

HARRAN İLÇEMİZ

Harran, etimolojik yapısı itibariyle eski uygarlıklarda "yolların kavuştuğu yer", "kavşak" anlamına gelmektedir. Önsya dili olan Akatça'daki "Harranu" sözcüğüyle "Seyahat ve Kervan" anlamına gelir. Sosyolojik ve tarihsel düşünüldüğünde ise, Me-

Harran, özellikle Assur Ticaret Kolonileri devrinde Anadolu ile sıkı ticari ilişkiler yürütmüş olan Assurlu tüccarların uğrak yeri olmuştur.

Harran şehir surlarının dışında Şeyh Hayati el- Harrani türbesinin kuzeyinde yer alan çevrilmiş alandaki tarihi kuyu, Hz. Yakub Kuyusu (Bir-i Yakup) olarak bilinmektedir.

HARRAN KALESİ

Harran Kalesi, şehrin güneydoğusunda şehir suruna bitişik olarak inşa edilmiştir. İslami kaynaklarda kalenin yerinde bir Sabii tapınağının bulunduğundan bahsedilir. Emevi halifesi II. Merwan'ın 10 milyon dirhem altın harcayarak yaptırdığı sarayın, kalenin esasını oluşturduğu tahmin edilmektedir. 90x130 metre boyutlarındaki kale üç katlıdır. Düzensiz dikdörtgen planındaki kalenin dört köşesinde onikigen birer kule bulunmaktadır.

Harran Kalesi

HARRAN HÖYÜĞÜ

Arkeolog Dr. Nurettin Yardımcı başkanlığında 2003 yılından buyana höyükte yapılan kazı çalışmaları çeşitli devirlere ait eserler ortaya çıkarılmıştır. Höyükteki kazılarda, M.Ö. 7. bine Halaf devrine tarihlenen buluntuları, Eski Tunç devrine ait figürin ve figürin başları, M.Ö. 1.950 Eski Assur dönemine tarihlenen silindir mühürler, M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen Kral Na-

Kazılardan elde edilen eserler Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir. İslam Devrine ait şehir kalıntılarında ortaya çıkan mimari yapılar, dar sokaklara açılan bitişik nizamli ve avluya açılan odaları bulunan dikdörtgen ve kare planlı evlerden oluşmaktadır. Mimari kalıntılar arasında insan gücüyle döndürülen değirmenler, zamanın öğütme sanayisi hakkında bilgi vermektedir. Açığa çıkarılan kent kalıntıları, ayrıca gelişmiş bir şehir planlamacılığı ve o devrin sosyo-ekonomik yaşam düzeyi hakkında da bilgi vermektedir.

Harran Höyüğü

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

Dünyanın ilk Üniversitesinin Harran'da kurulduğu yönünde araştırmalar vardır. Harran, ünlü Tıp ve Matematik bilgini Sâbit bin Kurrâ'nın; dünyadan aya olan uzaklığı ilk olarak doğru hesaplayan ünlü astronomi bilgini El-Battânî'nin; atomun ve cebir ilminin mucidi sayılan Cabir bin Hayyan'nın; ünlü din bilgini Şeyhü'l İslam İbn-i Teymiyye gibi birçok bilim adamının yetiştiği ve ders verdiği okul, özü itibarı ile Medeniyetlerin Doğduğu ve Buluştuğu Kent'tir. Harran, dünyadaki üç büyük felsefe

Tarihi Harran Üniversitesinin Kurulduğu Alan

HARRAN ULU CAMİİ

Harran, M.S. 639 yıllarında Halife Hz. Ömer zamanında İslam hâkimiyetine geçmiştir. Harran, İslam devrinde Emeviler döneminde son halife II. Mervan zamanında da bir süre başkent olmuştur. İslam Devri'nin önemli eserlerinden olan Ulu Cami veya Cennet Cami, Harran höyüğünün kuzeydoğu eteğinde yer alır. Caminin doğu cephesi mihrabı, şadırvanı ve minaresinin büyük bir bölümü korunmuştur. Türkiye'de İslam mimarisinde yapılmış en eski cami olan Harran Ulu Cami, M.S. 744-750 tarihleri arasında Emeviler devrinde Halife II. Mervan tarafından yaptırılmış ve daha sonra çeşitli zamanlarda onarımlar görmüştür. Ulu Cami 104x107 m. ebadında bir alanı kaplar, minarenin zaman içinde yok olan ahşap merdivenleri, aslına uygun bir şekilde 105 basamaklı olarak yeniden yapılmıştır.

lerine, Şanlıurfa'ya bağlı Suruç ve Birecik kırsalındaki köylerde rastlamak mümkündür. Ancak, Harran'daki evlerin diğerlerinden ayrılan bariz farkı, üst örtüsünde tuğla kullanılmasıdır. Harran'daki evlerinin tuğla ile örtülmesinin iki sebebi vardır. Biri, bölgenin çöl olmasından dolayı ağaç malzemenin bulunmayışı, diğeri ise, Harran'da bol miktarda bulunan tuğla malzemedir. Evlerin yüksekliği içerden en çok 5 metreye varan konik külahlar, 30-40 tuğla dizisi ile örülmüştür. Örgüleri düzensiz bir şekilde balçık sıva ile bağlanan üst örtü duvarlar, içerden ve dışarıdan yine bu harçla sıvanmıştır. Harran evleri bölge iklimine uyumlu olarak yazın serin, kışın sıcaktır.

HAN EL-BA'RUR

Harran'ın 26 km. güneydoğusundaki Göktaş Köyü'nde bulunan Han El-Ba'rur, Eyyubiler dönemine tarihlenmektedir. Tektek

kitabeden anlaşıldığına göre kervansaray, İsa oğlu İmad oğlu Hacı Hüsameddin Ali Bey tarafından 1219 tarihlerinde yaptırılmıştır. Hanın ismi olan "Ba'rur" kelimesi Arapça'da "Keçi gübresi" anlamındadır. Rivâyete göre, hanı yaptıran kişi, burayı kuru üzümle doldurmuş, yoldan geçen veya kervansarayda konaklayan misafirlerine ikram edermiş. Geleceğe dönük olarak "Benden sonra gelenler burayı keçi gübresi ile dolduracaklardır." demiştir. Yapı, Moğol istilasından sonra harap hale gelmiş ve yerli halk tarafından uzun yıllar ahır olarak kullanılmıştır. Gerçekten de keçi gübresi ile dolması düşündürücüdür.

BAZDA MAĞARALARI

Harran-Han el-Ba'rur yolunun 16. km. sinden itibaren yolun her iki tarafında tarihi taş ocakları bulunmaktadır. Bazda mağaraları 19.km.de yolun sağındadır. "Bazda", "Albazdu", "Elbazde" veya "Bozdağ Mağaraları" adıyla bilinir ve tanınır. Kayalara yazılmış Arapça kitabelerden, bu taş ocağının 13. yüzyılda "Abdurrahman el-Hakkâri", "Muhammet İbn-i Bakır", "Muhammed el-'Uzzar" gibi şahıslar tarafından işletildiği anlaşılmaktadır. Çevredeki Harran, Şuayp şehri ve Han el-Ba'rur yapıları için yüzlerce yıl taş alınması neticesinde her iki mağarada da çok sayıda meydan, tünel ve galeriler meydana gelmiştir.

(M.S. 4-5. yüzyıl) tarihlenen bir yerleşim yeridir. Bu antik kent ismini bu rivayetten alır. Halen bölgedeki bir mağara Şuayb Peygamberin makamı olarak ziyaret edilmektedir.

Bu yerleşim yerinde çeşitli tarihlerde bilim adamlarının yaptığı araştırmalar sonucu varılan ortak görüş, Şuayb Şehri isminin Arapçada “Eski İnsan Şehri” anlamına geldiği ve bu yerleşim içinde yer alan evlerin ise Harran Ovası’nda yaşayan insanların yazlıkları olduğu şeklindedir.

Şuayb Antik Şehri

Bu evler tipik Roma evleri tarzında yapılmış olup üçgen alınlıklı, çatılı ve etrafı duvarla çevrili bir avlu ve evin altında yer alan ana kayaya oyulmuş bir kilerden oluşmaktadır. Her evin içinde bir su kuyusu bulunmaktadır. Evlere girişler avlu duvarlarında yer alan kapılardan yapılmaktadır. Bu kapılar ise ızgara planlı sokaklara açılmaktadır.

Turizm yolu güzergâhında olduğu için buraya alınmıştır. Şuayb Antik Şehri’nden 18 km. sonra, Soğmatar Antik Şehri’ne varılır. Burası, Harran’a ise 57 km. mesafededir. Roma dönemine (M.S. 2. yüzyıl) tarihlenen bölge, Abgar Krallığı döneminde Harranlıların Tektek Dağları bölgesinde; ay ve gezegen tanrıları için tapındıkları bir kült merkezi olduğu kabul edilmektedir. Soğmatar kült yerinde; Ay tanrısı Sin’e tapınılan bir mağara (Pognon Mağarası), yamaçlarında yer yer tanrı kabartmalarının ve zeminde kazılmış yazıtların olduğu bir tepe (Kutsal Tepe), 6 adet kare ve yuvarlak planlı mozole (Anıt Mezar), iç kale ve ana kayaya oyulmuş çok sayıda kaya mezarı bulunmaktadır.

Sin ve Şamaş Kabartmaları

Venüs Anıt Mezarı

Soğmatar kült yeri, özellikle M.S. 165 yıllarında Partların (İranlılar) Urfa bölgesine yaptıkları yoğun saldırılardan dolayı bölgeden kaçan halk tarafından kurulmuş ve İslam Dönemi'ne kadar kült merkezi özelliğini korumuştur. Soğmatar'da, Şuayb Şehri gibi su ihtiyacını karşılamak için ana kayaya oyulmuş su kuyuları bulunmaktadır. Soğmatar Antik Kentindeki tarihi kuyunun Hz. Musa Kuyusu olduğu rivayet edilir.

EYYUBNEBİ BELDESİ

Hız. Eyyub Türbesi

Urfa-Mardin karayolunun 85 km.sinden sapan 16 km.lik asfalt yolun sonunda Şanlıurfa Merkez ilçeye 101 km. olan Eyyübnebi Beldesi'nde Hız. Eyyûb'un ve eşi Hız. Rahme'nin türbeleri ve Hız. Eyyûb'u görmeye gelen Hız. Elyesa Peygamberin makamları, Hız. Eyyûb'un güneşlenirken sırtını dayadığı taş bulunmaktadır.

Bu beldenin 400 yıldan beri Eyyûb Nebi adıyla anıldığı vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Bağdat seferi sırasında bu köye uğrayarak mezarları ziyaret eden Osmanlı Padişahı IV. Murat, çevredeki 17 köyün gelirini bu türbelerin bakımı için vakfetmiştir. Yüzlerce yıldır bilhassa dini bayramlarda ve arife günlerinde bu mezarlar binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Efsaneye göre, Hız. Eyyub'un otururken sırtını dayadığına inanılan büyük bir bazalt taş "Sabır Taşı" ise, türbesinin batısındadır ve

Eyyub Peygamber Türbesi

sahibi olmuştur. İmtihan öncesi sahip olduğu zenginliğe fazlasıyla sahip olmuştur. Hız. Eyyûb (a.s.)'un 93, bir başka görüşe göre 164 yaşında vefat ettiği rivayet edilir. Hız. Eyyûb (a.s.) Eyyûbnebi Beldesi'ne defin edilmiştir.

Hız. Eyyub Peygamber Sandukası

cıyla 1958 yıllarında Fırat Nehri'nden yararlanarak bir baraj yapılmasına karar verilir. 1960 yılında Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü, projeyi başlatır. 10 Ocak 1991 tarihinde Atatürk Baraj'ında su tutulmaya başlanır. Haziran 1992'de ise elektrik üretimine geçilir. Tamamı Türk mühendisleri tarafından gerçekleştirilen Atatürk Barajı, dünyanın en verimli arazilerinden biri olan Harran Ovasını sulamaya başlamıştır. Bunun neticesinde yılda 1 kez ürün alınan bu bereketli topraklardan 2-3 ürün alınmaya başlanmıştır.

Atatürk Barajı gövde dolgusu bakımından dünya 6.sı'; Türkiye'nin ise en büyük barajıdır.

Turizme olumlu katkı sağlayan bu hayati proje kapsamında baraj gölünde, yelken, kano, yüzme gibi birçok su sporuna yönelik organizasyonlar yapılabilmektedir.

"Şitamrat" adını taşıyordu. Yunanlılar bunu değiştirerek "Uri-ma" adını vermişlerdir. Süryaniler ise, ilçe için "Kal'a Rhomey-ta" ve "Hesna d'Romaye" adlarını kullanmışlardır. Arapların eline geçtikten sonra "Kal'at-ül Rum" adı takılmıştır. XI. Yüzyılda Bizanslıların eline geçince bu kez "Romaion Koyla" adını almıştır. 1290 yılında Memluk Sultanı Eşref tarafından fethedilen ilçeye "Kal'at-ül Müslimin" adı verildi. Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlılara egemenliğine geçen ilçe, günümüzde de kullanılan "Urumgala" ve "Rumkale" adlarını almıştır.

İlçenin bir kısmı Birecik Barajı'nın göl suları altında kalmıştır. Yeni yerleşim yeri olarak ilçe merkezine 7 km. mesafedeki Karaotlak mevki seçilmiş ve yerleşime açılmıştır. Kentin simgesi haline gelen 'siyah gül' yerli yabancı tüm konukların ilgisini çekmekte, önemli bir ticaret potansiyeli içermektedir. Teknelerle ortalama bir saat süren tekne yolculuğu ile Rumkale'ye ve tarihi Savaşan Köyüne geziler yapılabilmektedir.

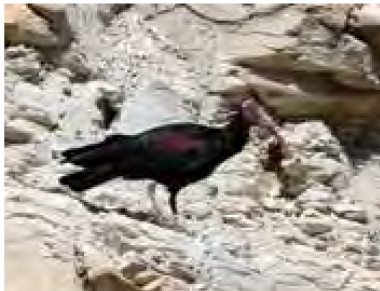
tepe üzerindedir ve Birecik'i kuzeyinden ve kuzeydoğusundan sınırlar. 12. yüzyılda Ermeni Piskoposluğu'nun merkezi haline gelmiştir. 1292 yılında Memluklu Sultanı Melik el-Eşref tarafından ele geçirilmiştir. 1516 yılında Mercidabık Savaşı'ndan sonra Osmanlı egemenliğine giren Rumkale, Halep Eyaletine bağlanmıştır. Rumkale'de bugün gezilip görülebilecek eserler şunlardır: Kale, Aziz Nerses Kilisesi, Barşavma Manastırı kalıntıları.

Rumkale

BİRECİK

Birecik ilçesi Şanlıurfa Merkez ilçesine 80 km uzaklıktadır. Birecik, yüzey şekillerinin elverişliliği ve Fırat Irmağı kenarında önemli bir köprübaşı olması nedeniyle, eski çağlardan beri çeşitli yerleşmelere sahne olmuştur. Hititlerin egemenliğinde yörenin adının "Birthe" olduğu söylenir. MÖ 9. Yüzyılda Asurların eline geçen Birecik, daha sonra sırasıyla Pers, Makedonya, Roma ve Bizans egemenliklerini yaşadı. 780'de Arapların hâkimiyetine giren ilçe, 11. yüzyıldan sonraki Selçuklu egemenliğinden ardından yeniden Bizans hâkimiyetine girmiştir. Artuklu, Eyyübi, Akkoyunlu ve Karakoyunlu dönemlerini, 1502'de başlayan Safevi egemenliği izledi. Birecik 1517'de Osmanlı topraklarına katılan ilçe 19.

Üretim ve Koruma İstasyonu"nda Koruma altına alınmışlardır. Kelaynak kuşlarına yörede "Keçelaynak" denilmektedir.

Birecik Köprüsü

BİRECİK KALESİ

İlçe merkezinde Fırat nehrinin doğu yamacında doğal, sert kalker kayalık tepe üzerine kurulmuştur. Kalenin ilk inşa tarihi hakkında farklı görüşler vardır. Üzerinde inşa edildiği beyaz kalker tepeden dolayı Beyaz Kale (Kal'etül Beyza/Beyda) denilen yapının 13. yüzyılda inşa edildiği kabul edilir. Birecik kalesi Romalılar,(M.Ö.30- M.S.395) Franklar(MS 1098- 1150) ve Memluklar dönemi (1277-1484) olmak üzere üç defa onarım görmüştür.

